

Holland Festival '75

Liederens-recital II
Galina Wisjnewskaja

Scheveningen – Circustheater
zondag 8 juni 1975 – 20.15 uur

Liederen-recital II

Galina Wisjnewskaja, sopraan
Tamás Vásáry, piano

programma

- Peter Iljitsj Tsjaikowsky
1840–1893
- Was ik niet slechts een grassprietje?
op. 47 nr. 7 (1881)
Geloof het niet, mijn vriend, op. 6 nr. 1
(1869)
Waarom, op. 28 nr. 3 (1875)
De verschrikkelijke minuut, op. 28
nr. 6 (1875)
Als ik had geweten . . . , op. 47 nr. 1
(1881)
Waarom, op. 6 nr. 5 (1869)
Op het bal, op. 38 nr. 3 (1878)
Serenade, op. 63 nr. 6 (1887)

pauze

- Modest Moessorgsky
1839–1881
- Waar ben je kleine ster?, op. 4 (1857)
Wiegelied, op. 32
Lieve Sawisjna, op. 33 (1865)
- Sergej Prokofjew
1891–1953
- Het groene bosje, op. 104 nr. 2 (1944)
Catherina, op. 104 nr. 6 (1944)
- Igor Strawinsky
1882–1971
- Lentelied (of 'Het klooster' of 'De
novice), op. 6
Lied van Parasja uit 'Mavra' (1922)

Galina Wisjnewskaja

Galina Wisjnewskaja, eerste sopraan van het Bolsjoi Theater, werd in Kronstadt geboren. Zij gaf al vroeg blijk van een ongewone begaafdheid en haar carrière, zowel in de Sowjet Unie als daarbuiten, ontwikkelde zich buitengewoon snel. Zij heeft een groot aantal operarollen op haar repertoire en trad als gaste op bij het Royal Opera House, het Scala Theater, de Weense Staatsopera, de New Yorkse Metropolitan Opera en de Opera van Parijs. Ook geeft zij talrijke recitals, waar zij voornamelijk Russische liederen ten gehore brengt. Dikwijls wordt zij hierbij begeleid door haar echtgenoot, Mstislaw Rostropowitsj.

Belangrijke hedendaagse componisten zoals Britten en Sjostakowitsj hebben werken aan Galina Wisjnewskaja opgedragen.

Tamás Vásáry

Tamás Vásáry werd in 1933 in Hongarije geboren en gaf zijn eerste concert reeds op achtjarige leeftijd en toen hij 14 jaar was won hij de eerste prijs tijdens het Liszt-concours in Boedapest.

Hij ontving zijn opleiding aan de muziekacademie van Boedapest, waaraan hij op twintigjarige leeftijd als docent werd verbonden. Hij is prijswinnaar van diverse belangrijke concoursen o.a. het Chopinconcours in Warschau en het Concours Reine Elisabeth in Brussel. Hij concerteerde overal ter wereld met de grootste orkesten en werkte samen met dirigenten als Von Karajan, Ansermet, Solti en Szell. Hij maakte een groot aantal grammofoonopnamen voor D.G.G., waarvan er vijf zijn bekroond.

Vásáry speelt graag kamermuziek en begeleidt zangers als Dietrich Fischer-Dieskau en Galina Wisjnewskaja. In 1973 dirigeerde hij het Franz Liszt Kamerorkest van Boedapest tijdens een succesvolle tournee door Frankrijk.

Tamás Vásáry

Galina Wisjnewskaja

Toelichting

Het waren Duitse componisten – Schubert voorop – die als eersten het romantische kunstlied tot een zodanig niveau wisten op te vijzelen dat het aanzien ervan tot ver buiten de eigen taalgrenzen kon reiken. Scandinaviërs en Russen volgden echter spoedig. Hun sterk nationaal getinte poëzie en lyriek vonden al evenzeer een ruim afzetgebied. Glinka en Alexander Dargomisjky legden de basis voor een onvervalst Russisch idioom, dat een uitstekende voedingsbodem vormde voor de geniale liederen van Moessorgsky en Borodin. De veelzijdige Tsjaikowsky past vanzelfsprekend in die culturele traditie, doch een Mozartiaans te noemen helderheid en een Frans georiënteerde *élégance* stempelen zijn oeuvre weliswaar tot onmiskenbaar Russisch, maar zonder de ruwe, ongeschaafde en directe zeggingskracht, die het werk van zijn voorgangers zo volstrekt origineel en extra-aantrekkelijk maakt.

In 1869 publiceerde Tsjaikowsky zijn eerste bundel van zes romances (opus 6). Daarin bevond zich een van zijn meest beroemde liederen: de zetting van Goethes 'Nur wer die Sehnsucht kennt'. Tsjaikowsky was erin geslaagd dit gedicht in een zo adequaat muzikaal kader te plaatsen, dat veel van zijn andere liedcomposities erdoor zijn overschaduwd. Begrijpelijk, maar tegelijkertijd ook jammer omdat onder de bijna honderd liederen die op deze verzameling volgden nog tal van meesterwerken kunnen worden aangetroffen naast andere die een ronduit prullerige indruk maken. Een enkele maal immers heeft Tsjaikowsky, die bovendien lang niet altijd een fijne neus voor uitgesproken literaire kwaliteiten demonstreerde, zijn emoties niet in de hand kunnen houden. In die gevallen is hem niet ten onrechte weleens een expressiviteit-op-het-sentimente-le-af verweten. In andere daarentegen is zijn bijzonder talent niet te loochenen, hoe uiteenlopend hij in stilistisch opzicht ook te werk mag zijn gegaan. Uiterst subtiel en zonder ook maar één noot teveel of te weinig heeft hij in zijn meest geïnspireerde ogenblikken de intenties van de dichter in geraffineerde klanken weten om te zetten, waarbij de pianopartij nooit slechts een simpele tekstbegeleiding is, maar altijd een volwaardige muzikale impressie.

De liederen van Moessorgsky mogen tot de beste gerekend worden die de Russische romantici hebben voortgebracht. Moessorgsky bereikt de hoogst denkbare vorm van expressie door in zijn tekstbehandeling de accenten uit de spreektaal op de voet te volgen. Afgeronde melodische lijnen en symmetrische fraseringen treffen we dan ook zelden aan. Karakteristieke elementen uit de nationale folklore (zoals een nadrukkelijke herhaling van ritmische motieven, een opvallend gebruik van de dalende kwartsprong en modaal getinte melodieën) zorgen daarnaast voor typisch Slavische klankkleuren, terwijl zijn psychologisch inzicht en ontroerend inlevingsvermogen aan ieder van zijn liederen een dramatische diepgang verlenen. Niet gehinderd bovendien door traditionele voorschriften – zuiver technisch gezien was Moessorgsky een dilettant – uitte hij zich in een volstrekt individueel en onorthodox muzikaal taalgebruik.

Zowel voor zijn hierboven gememoreerde vermogen tot haarscherp observeren als voor zijn in compositie-technisch opzicht gebrekkige en slechts met veel moeite verworven kwaliteiten, vinden we in de voor vanavond geprogrammeerde liederen aanwijzingen. Van het uit 1857 daterende 'Waar ben je, mijn sterretje' is ook een georkestreerde versie bekend. Heel trots noteerde de componist in de partituur: 'mijn liedje, door mij zelf voor orkest gezet – mijn eerste instrumentatiepoging, begonnen op 3 juni 1858 om 1 uur in de nacht en al voltooid de volgende dag om 6 uur 's middags!'

Het aangrijpende 'Lieve Sawisjna' schreef Moessorgsky volgens zijn biograaf Stassow in de zomermaanden van 1865 tijdens een verblijf op het buiten van zijn broer. 'Hij stond voor het raam en zag hoe een wanstaltige idioot een boerenmeisje het hof maakte en op hardhandige wijze werd afgewezen'. Het taferel moet op Moessorgsky een diepe indruk gemaakt hebben. Dat blijkt niet alleen uit het lied zelf, maar ook uit het feit dat Moessorgsky nog jaren later brieven aan intieme vrienden met 'Sawisjna' zou ondertekenen.

Sergej Prokofjew, die compositie studeerde bij Rimsky-Korsakow en Tsjerepnin, vertrok in 1918 uit Rusland om er in 1933, na een verblijf in Frankrijk en de Verenigde Staten waar hij zijn meest geavanceerde muziek schreef (bijv. de opera 'De liefde voor de drie sinaasappelen'), als de verloren zoon te worden binnengehaald. Gelegenheid tot extreem experimenteren heeft hij in de Sowjet-Unie nooit gehad en het valt te bezien of hij die ook werkelijk verlangd heeft.

Al heeft hij dan in het begin van zijn carrière enige schokeffecten teweeg gebracht. In essentie bleef hij toch altijd een laat-romanticus met een hang naar de traditionele Russische thematiek, die vaak in een moderner harmonisch jasje werd gestoken. Een eigenzinnig en oorspronkelijk talent laat zich nu eenmaal niet aan banden leggen.

De twaalf volksliederen opus 104 (1944) geven daarvan magnifieke voorbeelden. Op voorstel van de Russische folklorenkenner E. Gippius arrangeerde Prokofjew ten behoeve van een door het Comité voor Kunstsaken uitgeschreven concours een aantal liederen, die door Gippius samen met een collega-deskundige, A. W. Rudnewa, in het Noorden van Rusland waren opgetekend. Prokofjew had wel oren naar dit plan; enerzijds omdat hij zich gegrepen wist door de eenvoudige schoonheid van de boerenmelodieën en hun oude teksten, anderzijds ook omdat van geen van de geselecteerde liederen al door voorgangers-componisten gebruik was gemaakt.

De van een rijpe artisticeit getuigende zettingen, die Prokofjew voor het overgeleverde materiaal ontwierp, kunnen nauwelijks nog als bewerkingen worden gekenschetst. De componist behandelde melodie en tekst zeer vrij en vond er slechts inspirerende uitgangspunten in voor een reeks van authentieke creaties. Ieder lied kreeg een dimensie méér door opvallende structurele wijzigingen en karakteristieke modulatie-effecten.

Zijn eigen esthetische denkbeelden liet hij kennelijk zwaarder wegen dan de culturele traditie. Zo smeede hij in 'Het groene bosje' twee verschillende lyrische gegevens tot een nieuwe muzikale eenheid. De vorm van dit lied is een driedelige; voor het middendeel koos Prokofjew de woorden en de melodie van een geheel ander lied, nl. 'Men zegt, hij zal niet komen'. Zonder meer een grandioze vondst: dit lied, dat het onpeilbare verdriet van een verlaten meisje bezingt, behoort tot de fraaiste uit de Russische vocale literatuur. Een schitterende accoordische begeleiding, chromatise vulstemmen en een suggestieve bas die de melodie-lijn doubleert, vervolmaken het beeld van een tragische treurigheid.

De vroegste composities van Igor Strawinsky ademen nog een enigszins schoolse sfeer. Het zijn de vingeroefeningen, de eerste worstelingen met de beheersing van vorm en inhoud van een ongetwijfeld begaafde leerling.

Het individuele kunstenaarschap, dat later in de verschillende balletten tot zo'n overweldigende uitbarsting zou komen, lijkt zich eerst in het jaar 1908 - Strawinsky is dan 26 - te ontplooiën. Niet alleen in de groots georkestreerde fantasie 'Feu d'Artifice' (opus 4), maar ook in een drietal liederen: 'Pastorale', 'La Rosée Sainte' en 'La Novice'. De beide laatste (opus 6) verraden in hun breed uitgesponnen lyrische aanpak nog wel de invloed van Rimsky-Korsakow, maar tegelijkertijd klinkt het eigen melos door, dat te beginnen met 'Petroesjka' (1910-11) lange tijd zou domineren in Strawinsky's muzikale gedachtenwereld.

In 'La Novice' valt bijvoorbeeld de fragiel getekende achtergrond van klokgelui op, die in harmonisch opzicht aan de kroningscène uit Moessorgsky's 'Boris Godoenow' kan herinneren. De soms wat monotoon aandoende zang en met name de klaaglijke vocalise scheppen een atmosfeer van huiveringwekkende schoonheid.

Wanneer op 3 juni 1922 in Parijs het operaatje 'Mavra' in première gaat, is Strawinsky al lang geen veelbelovende jongeling meer, doch een erkend en veelzijdig componist, die een opzienbarende ontwikkeling achter de rug heeft. Na 'De Vuurvogel', 'Petroesjka' en 'Le sacre du printemps' werd het grote orkest door Strawinsky afgezworen ten gunste van de intieme en doorzichtige klank van het kamerorkest. Logisch dat hij zijn optiek toen verlegde naar de muziek van de 18de eeuw. Met die 'neoklassieke' Strawinsky kon de wereld kennismaken in het ballet 'Pulcinella' (op thema's van Pergolesi) en de eveneens Italiaans getinte komische eenakter 'Mavra', waarvoor hij een aardig verhaal van Poesjkin bewerkte. Het libretto kan als volgt worden samengevat: Als de kokkin van een goeude familie is gestorven en geen geschikte opvolgster voorhanden blijkt te zijn, neemt de dochter des huizes de taak op zich een bekwame kandidaat te zoeken. Vermomd als keukenprinses doet dan de huzaar, die het hart van de dochter heeft veroverd, zijn intrede. Alles werkt prima, totdat mama de nieuwe kokkin betrapt, wanneer 'zij' zich staat te scheren!

Hans Hierck

Samenvatting van de inhoud der liederen

Was ik niet slechts een grassprietje (tekst van J. Surikow)

Was ik niet slechts een grassprietje in de wei? Groeide ik niet in het veld toen alles groen was. Ik huiverde vlak voordat de maaiër kwam. Het zonlicht scheen op wegwijnende leden.

Mijn hart, hoe zwaar ben je. Jammerlijk en hard is mijn lot.

Was ik niet een wuivende laurier die trots stond te glanzen in het zonlicht. Zij hebben mijn takken afgerukt en er slingers van gevlochten.

Mijn hart, hoe zwaar ben je. Jammerlijk en hard is mijn lot.

Was ik niet mijn vaders enige dochter? Groeide ik niet op in de zorg van mijn moeder als een bloem? Toch hebben zij mij een hatelijke bruidskrans gemaakt en mijn hand geschonken aan een ondankbare grijsaard.

Mijn hart, hoe zwaar ben je. Jammerlijk en hard is mijn lot.

Geloof het niet, mijn vriend (tekst van L. Tolstoj)

Geloof het niet, mijn vriend, wanneer ik in een ogenblik van verdriet zeg, dat ik je niet meer liefheb.

Zoals de golven van de zee – na de eb – terugkeren naar de kust, zo keer ik steeds terug naar jou . . .

Waarom (tekst van Mey), op. 28 nr. 3

Waarom, verre geliefde, kwam je slechts in mijn dromen? Toen ik wakker werd, was het kussen nat van tranen. Jouw betoverende ogen en blonde haren, die trotse lippen behoorden mij in mijn slaap. Doch de eerste zonnestraal deed alles verdwijnen – mij rest slechts verdriet.

De verschrikkelijke minuut (tekst van N.N., ofwel Tsjaikowsky zelf)

Met gebogen hoofd sta je voor me, zwijgend en blozend hoor je me aan. Hoe pijnigt dit ogenblik me, tussen hoop en vrees word ik heen en weer geslingerd. In ondraaglijke spanning wacht ik op je antwoord; jouw woorden beslissen over dood en leven. Nog altijd kijk je omlaag, je huilt. Uit liefde of medelijden? O kwel me niet langer, zeg het me, één woordje slechts . . .

Als ik had geweten . . . (tekst van L. Tolstoj)

Als ik eens geweten had, als ik eens geweten had, dan had ik niet uit het raam gekeken, naar die stoere held, hoe hij door onze straat reed, met zijn pet op één oor, hoe hij zijn snelle blonde paard met belletjes aan de benen en met lange manen voor het raam deed steigeren!

Als ik eens geweten had, als ik eens geweten had, dan had ik me voor hem niet mooi gemaakt, met een goudgeborduurd rood lint in mijn haar gevlochten, dan was ik niet voor het licht werd opgestaan, dan was ik niet naar buiten gerend, dan had de dauw mijn voeten niet natgemaakt en had ik niet over de weg gekeken of hij er aan kwam, met een bontgekleurde valk op zijn arm.

Als ik eens geweten had, als ik eens geweten had!

Als ik eens geweten had, als ik eens geweten had, dan zou ik niet 's avonds laat nog opzitten, kniezend op de aarden wal bij de put, almaar wachtend, almaar wachtend, of hij niet zal komen, mijn geliefde, of hij niet zal komen, mijn geliefde! Ach, ach! Of hij niet zal komen, mijn geliefde, om zijn paard koel water te drinken te geven! Als ik eens geweten had, als ik eens geweten had, als ik eens geweten had, als ik eens geweten had! Ach!

Waarom (tekst van Mey, vrij naar Heine), op. 6 nr 5

Waarom zien de rozen zo bleek en waarom zwijgen de blauwe viooltjes in het groene gras? Waarom zingt de leeuwerik zo klagend en waarom verspreidt het kruid een lijkenlucht? Waarom schijnt de zon zo koud en lijkt de aarde grauw en leeg als het graf? En waarom ben ik ziek en bedroefd? Zeg het, mijn lief, waarom liet je mij alleen?

Op het bal (tekst van L. Tolstoj)

Op het bal ziet een jongeman een meisje. Hij droomt van haar. Houdt hij ook van haar? Hij gelooft van wel.

Serenade

Oh, mijn kind, onder jouw raam zal ik een serenade zingen . . .

Slaap in bij mijn gezang en je zult vreugde vinden in je dromen ;

Laten kussen van tedere klanken en je slaap en rust in het stille nachtelijk uur koesteren !

In het leven wachten jou, mijn kind, veel zorgen en tegenspoed ; slaap zacht, zolang je geen zorgen hebt, zolang je hart geen onrust kent, slaap in het nachtelijk duister een rustige slaap, slaap, zonder het aardse lijden te kennen.

Laat je heilige engelbewaarder, mijn liefje, boven je vliegen, en jou een paradijselijk lied zingen, terwijl hij je maagdelijke slaap koestert ; Laat de levende weerklank van dit lied hoop planten in jouw ziel. Slaap, mijn liefje, slaap, rust bij de akkoorden van mijn serenade. Laat het stralende paradijs in jouw dromen verschijnen, vervuld van eeuwige vreugde.

Laten kussen van tedere klanken je slaap en rust in het stille nachtelijk uur koesteren !

Waar ben je, kleine ster (tekst van Grekow)

Mijn gouden sterretje, je wordt aan mijn oog onttrokken door zwarte onweersluchten. Meisje, waar ben je? Je hebt je hartsvriend verlaten. Een wolk verbergt je. In je koele graf ben je voor mij onbereikbaar.

Wiegelied (tekst van A. N. Ostrowsky)

Slaap mijn kind ; slaap in vrede, mijn boerenzoon. Onze voorvaderen kenden nog niet het leed, dat kommer en kwel heeft gebracht. Slaap in vrede, alleen rusteloze arbeid kan de zorgen verlichten. Bleek en broos lig je in je wiegje, je droomt van de hemel. God zelf zal je bewaren en twee engelen staan je bij.

Lieve Sawisjna (tekst van M. Moessorgsky)

Sawisjna, hou een beetje van mij – een arme dwaas en idioot. Veracht me niet, zoals de anderen doen. Heb medelijden met me en wees lief voor me. Ik ben geboren om bespot te worden, ieder lacht me uit en ze roepen naar je : die dwaas is verliefd op je. Ze noemen me honend een nar, doch als we eenmaal een paar zijn, zal ik ze op drank en spijs onthalen, opdat deze godennar niet vergeten zal worden. Toe, Sawisjna, liefkoos mijn wanstaltig lijf en verlos me uit mijn eenzaamheid. Zoals ik jou liefheb, onzegbaar veel, of je me gelooft, of niet, Sawisjna !

Het groene bosje

Groen bosje, waarom bloei je niet?

Jong nachtegaaltje, oh, waarom zing je niet?

Groen bosje, waarom bloei je niet?

Groen bosje, waarom bloei je niet?

Hij komt niet, hij zal niet verschijnen,
zijn geliefde zal hij niet in de ogen kijken
en zal hij niet de hand drukken.

Groen bosje, waarom bloei je niet?

Jong nachtegaaltje, oh, waarom zing je niet?

Groen bosje, waarom bloei je niet?

Groen bosje, waarom bloei je niet?

Catharina

* Door omstandigheden zijn wij niet in de gelegenheid U van dit lied de inhoud weer te geven.

Lentelied (tekst van S. Gorodetsky in een Engelse vertaling)

Klokken van vreugde en van droefheid luiden en echoën dromerig. Op de hellingen groeit het gras en de bomen zijn groen. De muren zijn witgekalkt, dat had de moeder abdis opgedragen.

Alleen bij de kloosterpoort weent het jonge meisje : Ach weiden, vrijheid, paden en velden waar ik van hield. De brug, het groene dal, de heldere kaars van Passiezondag. Mijn kaars brandde zo helder, waarom brandde jouwe niet even helder? Hoe hevig beminde hij mij en hoe gloeide mijn hart. Hij verliet me en nu sta ik bij de brug, alleen. De kaarsen flakkeren en hij kuste mijn brandende lippen. Ben ik je kwijt, mijn lief, vreugde van mijn hart? Ach lentenevels, zachte bries, vrede van voorbije dagen. Klokken van vreugde etc.

De moeder abdis heeft bevolen : Men moet stil zijn aan de sombere kloosterpoort.

Lied van Parasja

O mijn liefste, mijn hart is bij jou. Zeven lange dagen heb ik vergeefs op je gewacht, zeven lange dagen van verdriet heb ik doorgemaakt. Ik liep door het woud en de vogels deden mijn hart naar jou verlangen met hun lied. Zing niet meer die zachte trieste wijsjes vol verdriet. Maak de pijn in mijn hart niet nog erger.

Scheveningen – Circustheater
donderdag 19 juni 1975
20.15 uur

Liederen-recital III

Elly Ameling, sopraan
Irwin Gage, piano
Liederen van Schubert

Scheveningen – Kurzaal
zondag 15 juni 1975 – 11.30 uur

Barokmuziek uit Spanje

Montserrat Figueras, sopraan
Jordi Savall, viola da gamba
Ton Koopman, clavecimbel
werken van Cabanilles, Casanoves,
Soler e.a.

Scheveningen – Kurzaal
zondag 22 juni 1975 – 11.30 uur

Danzi Kwintet

werken van Mozart, Beethoven, Haydn
en Reicha

Den Haag
Nederlands Congresgebouw
maandag 23 juni 1975 – 20.30 uur

Residentie-Orkest

Koren verbonden in de Federatie van
Nederlandse Zangersbonden
dirigent . Jean Martinon
solisten Hanneke van Bork, Carole Farley en
Ann Elgar, sopraan
Jocelyne Taillon en Helen Watts, alt
Stuart Burrows, tenor
Ruud van der Meer, bariton
Robert Holl, bas
Mahler : Achtste symfonie

Slotconcert van het Holland Festival 1975 en tevens opening van het 6de Inter-
nationale Koorfestival Den Haag.